

Bí ẩn văn hóa lục địa đen

» Tác giả: C.D

LTS. Những vũ điệu cuồng loạn quanh đồng lửa bập bùng. Tiếng trống và tiếng nhạc cụ kỳ lạ khác xen lẫn âm thanh quái gở hú hét liên hồi của những người tham gia khiến bầu không khí vừa mang vẻ thần bí vừa đượm nét trần tục... Đó là một trong những hình ảnh quen thuộc khi liên tưởng đến châu Phi, xứ sở của muôn vàn phong tục nằm ngoài sức tưởng tượng của xã hội văn minh khác.. tiếp tục tồn tại ngay trong kỷ nguyên toàn cầu hóa.

Huyền bí và nguyên sơ

Từ sa mạc Sahara nóng như thiêu đốt, những khu rừng rậm tối mù ở Congo đến các cánh đồng savana nồng hơi lửa ở Kenya, đâu đâu cũng tồn tại sự kỳ bí vừa của thiên nhiên vừa do con người tạo ra. Đối với giới nghiên cứu văn hóa, châu Phi là lục địa tồn tại nhiều sắc dân quái lạ, nơi có đến 1.300 ngôn ngữ mà mỗi ngôn ngữ đại diện cho một sắc dân với niềm tin tôn giáo khác biệt, phong tục khác biệt và lễ hội cũng khác biệt. Vài thập niên qua, nhiều nét truyền thống châu Phi đã biến mất hoặc thay đổi ít nhiều.

Hiện tượng di dân từ làng quê lên thành phố cũng khiến văn hóa truyền thống địa phương bị biến dạng hay mất hẳn. Đó là chưa kể tình trạng văn minh phương Tây đã và đang dần sâu vào nhiều góc ngách tận cùng ở châu Phi. Các nhà nghiên cứu cho rằng không cách gì ngăn được hiện tượng này và một ngày không xa,

những gì được xem là huyền bí tại châu Phi chỉ tồn tại trong sách vở hoặc phim tư liệu. Nhưng cho đến nay, châu Phi vẫn còn không ít tập tục không giống bất cứ đâu trên trái đất...

Tại Ethiopia, vào mỗi mùa gặt, đàn ông thuộc bộ tộc Surma bỏ ra hàng giờ để bôi mặt và thân thể trước khi tham gia một loạt cuộc tranh tài để chứng tỏ lòng can đảm và giành các cô gái.

Ở Kenya và Tanzania, cứ 7 năm một lần, khoảng 700 chiến binh Maasai tập trung lại, tham gia lễ hội kéo dài một tuần, đánh dấu giai đoạn bước sang tuổi già, thời kỳ xếp giáo cất cung để chuẩn bị hưởng an nhàn.

Trong suốt kỳ lễ, họ nhảy nhót điên dại như đang lên cơn động kinh và được mẹ hoặc vợ chăm sóc. Sau lễ cạo đầu hàng loạt, những kẻ được thụ phong - mặc áo choàng đỏ và cầm giáo - sẽ được các trưởng lão chúc phúc.

Tại Namibia, tục chữa bệnh bằng pháp thuật vẫn còn được áp dụng. Ca bệnh được chữa trị trông không khác gì một buổi lên đồng. Một số phụ nữ thuộc sắc dân Himba mắc bệnh gì đó, gào thét rên rỉ điên loạn, mồm sùi đầy nước dãi và được cho rằng bị “hồn sư tử” nhập.

Người ta tin rằng hồn sư tử được gửi đến bởi một gã mà trước kia bị sư tử giết chết. Bây giờ, gã lại trở về, nhập vào đám phụ nữ để lôi kéo họ - bây giờ là vợ hắn - đi theo về thế giới bên kia. Muốn “trục” hồn sư tử khỏi thân xác đám phụ nữ đang bị dày vò, phải cần đến một mục phù thủy cao tay ẩn gọi là Katjambia. Mất khoảng 12 giờ nhảy múa và la hét những câu thần chú, Katjambia mới “chữa” xong ca bệnh.

Khi hồn sư tử thoát khỏi thân xác, đám bệnh nhân phụ nữ cho rằng họ thấy một tia chớp lóe bí hiểm...

Ở Mali, khi có người chết, các thành viên trong bộ tộc Dogon quán thi thể bằng nhiều lớp vải rồi cột vào dây thừng và sau đó, kéo lên vách núi đá cao hơn 90 mét để đến hang chôn tập thể. 12 năm một lần, dân Dogon tổ chức lễ hội Dama kéo dài 6 tuần lễ để đưa những vong hồn còn vất vưởng quanh làng trở về thế giới bên kia...

Thông khổ thân phận trokosi

Tại Ghana, Ashanti là bộ tộc lớn nhất và mạnh nhất, hình thành như một vương quốc thống trị tại nước này cách đây 300 năm. Đến nay, bộ tộc Ashanti vẫn duy trì ngôi vua và mỗi 10 năm lại tổ chức một lễ hội linh đình để tái khẳng định sức mạnh của bộ tộc mình.

Tại lễ hội, vua Ghani đeo vàng khắp người mà chỉ riêng hai cánh tay đã phải cân bộn tùy tùng nâng hộ bởi nặng trĩu toàn vàng. Nhưng nếu chỉ có mỗi lễ hội này thì vẫn chưa có gì đặc biệt, bởi Ghana còn là xứ sở của một phong tục kỳ quái khác: trokosi (nô lệ tế thần), phong tục dâng nạp gái trinh để phục vụ cho các tù trưởng hoặc giáo sĩ.

Đó là cái giá phải trả cho những gia đình mang các tội như trộm cắp, ngộ sát... bởi người ta tin rằng chỉ khi cống nộp thể xác một cô gái trinh nguyên trong gia đình mình cho thần linh thì tội lỗi mới có thể được gột rửa, tránh khỏi sự trừng phạt của các lời nguyền bí hiểm.

Phong tục này hiện nay được áp dụng tại ít nhất 12 ngôi đền ở Ghana và hàng chục ngôi đền khác tại Togo và Benin với số nạn nhân tế thần tổng cộng khoảng 10.000 cô gái.

Phong tục này có vài nét khác biệt ở từng nơi, nhưng các trokosi đều chịu nỗi thống khổ như nhau.

Tại ngôi đền của giáo sĩ, các trokosi - thậm chí lúc mang thai - vẫn làm lưng nhọc nhằn, nai lưng dưới cái nóng kinh khủng trên những nương rẫy, nhưng không được hưởng chút thành quả lao động nào.

Khi trokosi chết, thân nhân phải tự lo ma chay chôn cất và trong nhiều trường hợp còn phải dâng nộp một cô gái trinh khác trong gia đình mình để thay thế cho trokosi vừa chết. Vài phụ nữ tế thần trong một số ngôi đền ở Ghana hiện nay đã là thế hệ trokosi thứ năm, vẫn cam lạng làm lưng và cống nộp thân xác để trả giá cho một sai lầm hay tội lỗi duy nhất gì đó mà gia đình đã phạm phải. Bất cứ trokosi nào bị bắt khi trốn thoát đều hứng chịu những trận đòn kinh khủng nhất trong đời. Hiện nay, tại vài nơi ở Ghana, tập tục trokosi đang gặp phản ứng gay gắt.

Những chiến dịch chống đối được phát động và nhiều trường học dành riêng cho trokosi được lập ra. Nhưng khuôn mặt những cô gái nô lệ của thần linh đã hằn sâu sự bi ai và thống khổ mà không liệu pháp tinh thần nào có thể xóa được...

Niềm tin mê sảng

Đêm hôm trước, bữa ăn thịnh soạn cuối cùng đã được tổ chức. Tất cả nước giải khát Coca Cola trong làng được mua (tổng cộng 70 két), ba con bò bị mổ và rau quả trong vườn được hái sạch. Vài tuần trước, vật dụng và tài sản của các thành viên giáo phái được bán tổng bán tháo. Tất cả nhằm chuẩn bị cho một cuộc ra đi “thiên liêng”: hơn 500 người thuộc giáo phái Phong trào Phục hồi 10 Điều răn của Chúa đã bị thiêu sống, trong đó có trẻ em.

Không có dấu hiệu gì cho thấy có cuộc tự sát tập thể sắp diễn ra vào ngày 17 tháng 3. Trên cánh đồng cách

nhà thờ vài trăm mét, Pius Kabeireho đang cho gạch vào lò nung thì nghe tiếng cầu nguyện văng lại từ nhà thờ. Bỗng nhiên, khoảng 10 giờ sáng, Kabeireho nghe nhiều tiếng nổ to, sau đó là tiếng thét của trẻ em “Mẹ ơi, cứu con...” Hoảng sợ, Kabeireho chạy thẳng đến đồn cảnh sát. Khi anh trở lại, nhà thờ đang bốc cháy dữ dội. “Tôi thấy hàng trăm người cháy đen đang ép vào nhau, quỳ và chấp tay...” Kabeireho kể.

Hàng trăm người trong nhà thờ đã bị nhốt kín và thiêu cháy, trong một vụ tự sát tập thể của giáo phái Phong trào Phục hồi 10 Điều răn của Chúa tại làng Kanangu (Tây nam Uganda). Chẳng còn manh mối nhiều từ hiện trường đám cháy, chỉ thấy những mảnh chiếu, áo thun, tập vở ghi đầy thông điệp của giáo phái. Các cuộc điều tra mới đây cho thấy đám cháy được “châm” bằng 6 quả bom nhỏ đặt vòng quanh.

Sau bi kịch trên, cảnh sát còn phát hiện thi thể 153 người khác trong đó có 59 trẻ em, trong ba hồ chôn tập thể nằm ngay dưới một căn nhà thuộc giáo phái, cách Kanangu 56 km. Họ bị giết vào hai tuần trước, như vụ “giáo chủ” Jim Jones tại Guyana đã làm chết 912 thành viên hồi năm 1978, vụ thảm sát ở Uganda cũng có nhiều bí ẩn chưa giải thích.

Tất cả đều bắt đầu từ cuộc gặp gỡ giữa Joseph Kibwetere và ba người đàn bà Credonia Mwerinde, Ursula Komuhangi, Angela Mugisha vào năm 1989. Những người đàn bà này nói với Kibwetere rằng hắn đã được phong thánh để mang nhiệm vụ truyền đạt ý Chúa, rằng Đức Mẹ Đồng Trinh đã dẫn dắt họ đến gặp hắn, một giáo viên Công giáo ngoại đạo. Giữa thập niên 1990, Kibwetere thành lập cứ địa, bằng tiền đóng góp của tín đồ, gom góp sau khi bán vật dụng và cả nhà cửa để gia nhập giáo phái.

Kibwetere lập một khu trại với nhà ở, văn phòng và trường học. Hắn chiêu mộ tín đồ từ những làng gần bên và tận thủ đô Kampaka. Kibwetere tuyên bố rằng 31-12-1999 là ngày tận thế. Sinh năm 1932 tại làng Kanangu, Joseph Kibwetere từng là một giáo viên tiểu học ngoan đạo, được kính trọng trong làng. Thậm chí, Kibwetere còn lập riêng một trường Công giáo. Khi lập giáo phái Phong trào Phục hồi 10 Điều răn của Chúa,

Kibwetere bị gia đình phản đối. Năm 1992, hắn cùng đám tín đồ cuốn gói đến nơi hẻo lánh xa làng. Kibwetere không bao giờ trở về, dù gia đình có lần nài nỉ.

Giáo chủ Kibwetere tung ra “hiến chương” Một thông điệp thời gian từ thiên đường: sự chấm dứt của thời đại hiện tại, dài 163 trang. Tập sách nhằm nhủ chứa nhiều nội dung dự báo về nạn đói và chiến tranh, về những dòng sông biến thành máu và thức ăn thành thuốc độc. Mản cũ mèm cho rằng mình gặp Chúa cũng được Kibwetere áp dụng. Nhờ vậy giáo phái mê sảng của Kibwetere ngày càng đông, từ 1.000 lên 4.000 thành viên.

Trong khu trại tập trung của giáo phái, các thành viên là vợ chồng của nhau không được phép ăn ngủ chung và các cuộc chuyện trò trở nên hạn chế bởi hệ thống ngôn ngữ ký hiệu bị buộc sử dụng. Xin nói thêm, một trong ba người đàn bà đưa đường chỉ lối cho giáo chủ - Credonia Mwerinde (có tài liệu ghi là Keledonia Mwerinda) từng là một ả điếm!

Ngoài giờ cầu nguyện, tín đồ phải làm việc 12 tiếng mỗi ngày trên các cánh đồng mía và chuối. Tín đồ phải bán nhà cửa và tài sản để nộp cho giáo phái. Quần áo họ là bộ đồng phục xanh lá với nón trắng. Mỗi tuần, tín đồ phải nhịn ăn hai ngày. Sau khi tiên đoán trật chĩa rằng ngày 31 tháng 12, 1999 là ngày tận thế, minh chủ Kibwetere giờ sổ tính lại thời điểm tận vong. Giữa tháng 2, 2000, Kibwetere bắt đầu ra lệnh: “Mua hoa cọ rửa giáo đường và tuyển thêm thành viên cho một dịp trọng đại”. Hai tuần trước thảm họa tự thiêu tập thể, Kibwetere quyết định chính mình chứ không ai khác sẽ thực hiện hành động cứu rỗi. Cảnh sát cho biết Kibwetere dường như gặp một số phản ứng trong thời gian không lâu trước đó. Các xác chết trong ba hố chôn có thể chính là những tín đồ đã chán nản muốn rút lui và đòi lại tài sản.

Việc này khiến cho vụ thảm sát được tiến hành sớm hơn dự kiến. Để lừa sự chú ý của dân làng, giáo phái đã phát thư mời đến khu trại dự buổi tiệc “tổ chức vào ngày 18 tháng 3” (một ngày sau vụ thảm sát).

Đất nước Uganda từng có ít nhất hai giáo phái mê sảng. Tháng 9, 2007, cảnh sát đã truy quét giáo phái Thông điệp Thế giới - Lời cảnh báo cuối cùng tại thành phố Luwero. Cảnh sát cho biết, họ tìm thấy 7 cô gái bị cưỡng bức, 3 bé trai bị giam và 18 hố chôn chưa xác định được tông tích nạn nhân. Uganda còn có nhiều giáo phái nữa như Phong trào Hồn thiêng, thoát thai từ thành phần phản loạn chống đối chính phủ, chuyên bắt cóc và đột kích, mang niềm tin mê muội rằng các loại dầu có thể giúp mình tránh được đạn!

Vụ thảm sát của giáo phái Phong trào Phục hồi 10 Điều răn của Chúa xảy ra đúng vào dịp giáo phái Chân lý Tối thượng của Shoko Asahara (đang ngồi tù, chờ xử án) đưa ra lời xin lỗi về vụ tung hơi độc tại ga xe điện ngầm Tokyo cách đây 3 năm. Tuy thế, các giáo phái tầm phào với tôn chỉ đầy mê sảng và niềm tin mù quáng đến mức khó hiểu vẫn còn hiện diện khắp nơi...

Thế giới phù thủy

Một bà cụ hơn 80 tuổi sống trong một căn nhà nhỏ ở ngoại ô thành phố Mwanza. Bà dọn đến đây sau khi bị đuổi khỏi quê nhà do những người láng giềng cho rằng bà là phù thủy. Nếu không đến ở với con gái tại Mwanza, có lẽ bà đã là nạn nhân của những vụ giết người hàng loạt rất dã man ở vùng hồ Victoria.

Phần lớn những người bị giết là phụ nữ lớn tuổi, thường là góa phụ, bị đâm chém tàn bạo bởi dao hoặc rựa. Lawrence Mabele, biên tập viên đài phát thanh Free Africa ở Mwanza, cho biết trong vài năm gần đây, đài phát thanh thường xuyên tường thuật từ 5-10 vụ giết người như vậy mỗi tháng và tình hình ngày càng trở nên tồi tệ.

Việc điều tra rất khó khăn do phần lớn những vụ giết người xảy ra ở các ngôi làng xa xôi. Trở lại trường hợp

bà cụ ở Mwanza, bà bị xua đuổi chỉ vì đôi mắt bà trắng đục do bệnh đục thủy tinh thể và bị đỏ do tiếp xúc khói bếp trong nhiều năm.

Dân chúng cho đó là mắt của quỷ satan. Tương tự, tình trạng suy yếu của người già cũng được cho là bị quỉ ám. Trong trường hợp này, các thầy lang vườn là những người chịu trách nhiệm chính. Có trường hợp một đứa trẻ đã giết mẹ ruột sau khi thầy lang nói rằng bà ta là nguyên nhân đem lại mọi rắc rối cho nó.

Sự thiếu hiểu biết về bệnh tật cũng như kiến thức căn bản về bảo vệ sức khỏe, cùng sự thiếu thốn điều kiện chăm sóc sức khỏe là vài trong số những nguyên nhân chính của vấn đề.

Thực tế, có nhiều uẩn khúc trong những vụ giết người. Gần đây nhất, luật đất đai của Tanzania đang được điều chỉnh, nhằm cố gắng giải tỏa những vướng mắc phức tạp về luật lệ đất đai theo phong tục truyền thống, mở ra thời kỳ tư hữu hóa.

Khi tranh chấp đất đai, những người có nguy cơ bị tấn công nhiều nhất là nông dân, người chăn gia súc du mục, người bệnh, góa phụ và người già.

Một người phụ nữ vừa khóc sụt sùi vừa kể về chị mình. Chị cô đã có gia đình nhưng không có con. Tuy nhiên, chồng của chị cũng đã sinh con với nhiều phụ nữ khác. Khi ông chết, những đứa con tỏ ra bất mãn vì chị đã thừa hưởng đất đai và tài sản. Chúng vu khống rằng chị là phù thủy và giết chị một cách tàn nhẫn.

Viên chức nghỉ hưu Mboto Milando nói:

- “Chính quyền cần điều chỉnh lại luật pháp. Hệ thống hành pháp phải có hiệu lực mạnh mẽ. Mọi người phải

được giáo dục rằng giết người là xấu xa, coi thường và làm trái pháp luật là xấu xa”.

Emmanuel Uchwi, thành viên của Saidia Wazee Tanzania (tổ chức địa phương bảo vệ quyền lợi người già), cũng nghĩ rằng sẽ có những chuyển biến tích cực nếu những vụ khống vê trò phù thủy và các vụ giết người bị chặn đứng. Trước mắt, những vụ giết chóc vô lý vẫn diễn ra...

Cối xay bắp nhà Mahonda bị hư. Pandi Mahonda kéo lê cái động cơ rì sét đem đi sửa để chuẩn bị cho lễ hội vào cuối tuần. Ở tiệm sửa chữa, sau khoảng 5 phút, không tìm thấy đồ vặn vít và búa, người thợ nhún vai nói: “Cối xay này hư rồi”

Đây là tin xấu cho Pandi và vợ ông. Kalumbu và hai đứa con trai nhà Mahonda là Ikomba 8 tuổi và Luwuabisa 10 tuổi đã bị đổ lỗi là nguyên nhân của nhiều rắc rối trong ngôi làng nghèo đói này.

Mẹ của chúng kể lại:

- “Đầu tiên, thùng ướp lạnh trong nhà bếp bị hư. Sau đó, tôi cứ bị bệnh hoài và không bác sĩ nào nói cho tôi biết tôi bị bệnh gì... tiếp theo, cối xay bị hư, rồi tôi bị tai nạn xe hơi. Cùng lúc, tiền trong nhà bị mất, thế là tôi nhận ra... rằng Ikomba và Luwuabisa là phù thủy. Không có gì chính xác hơn thế”

Các câu chuyện phù thủy tương tự cứ lặp đi lặp lại ở Cộng hòa Dân chủ Congo. Đầu tiên, tổng thống Mobutu bị một nhóm phiến loạn đảo chánh vào năm 1997. Tiếp theo là cái chết bí ẩn của tổng thống Laurent Kabila. Nhiều người cho rằng, tất cả đều do bọn phù thủy gây ra và chúng không ai khác hơn là những đứa trẻ như Ikomba và Luwuabisa. Chúng bị tổng khừ ra đường hay có khi bị chính người trong gia đình giết trước khi trốn thoát.

Với trường hợp Ikomba và Luwuabisa, bố mẹ chúng đã tìm đến một giáo phái để tìm sự thật. Đó là giáo phái được lãnh đạo bởi một kẻ tự xưng “nhà tiên tri Onokoko”. Quy tụ 200 đứa trẻ đều bị buộc tội thực hiện trò ma thuật. Onokoko giúp chúng trở về “minh đạo” bằng nghi lễ trừ tà. Sự việc xảy ra đơn giản. Onokoko giải thích, những đứa trẻ bị ép phải ói ra vật bị ám. Có đứa trẻ ói ra một con tôm thẻ, một vỏ sò hình cái sừng và có khi một con cá sống!

Hơn 14.000 trẻ em ở Kinshasa đã bị đuổi khỏi nhà và bị buộc tội là làm trò phù thủy. Lũ trẻ nghĩ rằng Onokoko có thể giải thoát chúng khỏi điều ô nhục và rằng chúng có thể quay về gia đình. Giáo phái Onokoko trở nên một cứu cánh.

Tuy nhiên, đại diện của tổ chức Save the Children ở đây, Mahimho Mdoe, cho biết các giáo phái tương tự Onokoko chuyên ngược đãi và lạm dụng trẻ em:

- “Chúng bị nhét các vật lạ vào cơ thể theo những cách không bình thường rồi phải ói ra”.

Hai nhân chứng kể về những đứa trẻ bị nhét cục xà bông vào hậu môn.

Thoạt đầu, Onokoko phủ nhận tất cả, nhưng rồi cuối cùng ông cũng đưa ra âm bản một số ảnh. Đặc biệt có tấm ảnh chụp một đứa trẻ với cái bụng trương phồng đang cười toe toét. Trên chân phải đứa trẻ, có một vết sáng trắng. Onokoko nói:

- “Có màu trắng vì hồn ma trong chân đứa trẻ, nó đã được đuổi tà bằng thần chú vài lần. Bây giờ nó đã khỏe”.

Cái gọi là “đuổi tà bằng thần chú” đã áp dụng với cậu bé khoảng 12 lần. “Hồn ma” trong ống chân cậu không gì khác hơn là một lõi khi tráng phim! Nếu nhìn vào tấm hình, không biết có bao nhiêu trẻ em Congo đã chịu hàm oan phù thủy và đã bị giết!

C.D.